

Гричаник Н. І.,

Глухівський національний педагогічний університет ім. Олександра Довженка,
м. Глухів

КОНЦЕПТ НАТУРАЛІЗМУ Е. ЗОЛЯ У СВІТЛІ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ ІДЕЙ СУЧАСНОСТІ

Стаття присвячена розгляду концепту натуралізму Е. Золя. Акцентовано увагу на історії створення та провідних мотивах епопеї “Ругон-Маккари”. Проаналізовано романи “Кар’єра Ругонів” та “Жерміналь” як вираження натуралістичних домінант.

Ключові слова: натуралізм, натураліст, епопея, фізіологія, спадковість, риса творчості, письменник.

The article is devoted to consideration of concept “naturalism” by Emil Zola. The main attention is paid to the history of creation and chief motives of the epos “Rugon-Makkary”. There are analyzed the novels “Rugon’s career” and “Germinal” as expression of naturalistic dominants in the article.

Key words: naturalism, naturalist, epos, physiology, heredity, feature, writer.

В умовах сучасних культурно-мистецьких ідей зростає увага не тільки до постмодерної літератури, але й до творчих набутків письменників попередніх епох. Тому не дивно, що об’єктом зацікавлення дослідників все ще залишився літературний процес ХІХ століття, який був тісно пов’язаний з усіма перипетіями свого часу. Його ідеї своє найповніше вираження знайшли у творчості французького прозаїка, засновника натуралізму – Еміля Золя, художньо-світоглядні пошуки якого цілком органічно вписалися в загальноєвропейський процес культурно-літературного дискурсу ХІХ – ХХІ століть.

Еміль Золя ввійшов у світову літературу не лише як унікальна особистість, але й як талановитий прозаїк, що уславив французьку літературу серією романів під загальною назвою “Ругон-Маккари”. У цілому художня спадщина автора вже неодноразово виступала предметом наукового аналізу. Його романам присвячено ґрунтовні студії літературознавців (І. Денисюк, Д. Наливайко, Л. Мироненко, Р. Голод, І. Нікітіна, Т. Якимович, С. Андрусів та ін.), які окреслили специфіку складної стильової манери митця, з’ясували генезу та еволюцію прози автора, охарактеризували архітектоніку романів. Актуальність даної роботи обумовлена новаторським підходом до розуміння концепту натуралізму як літературного напрямку II половини ХІХ століття.

Мета даної статті – окреслити феномен натуралізму у світлі культурно-мистецьких ідей сучасності (на матеріалі прози Еміля Золя).

Натуралістична теорія французького письменника постійно уточнювалася, доповнювалася й врешті-решт знайшла своє вираження в передмові до роману “Тереза Ракен” (1868), нарисі “Розходження між Бальзаком і мною” (1868-1869), збірниках статей “Що мені ненависно” (1866), “Експериментальний роман” (1880), “Романісти-натуралісти” (1881), “Натуралізм у театрі” (1881). У цих працях Золя декларував принцип об’єктивності та правдивості мистецтва, вимагав від художнього твору документальної точності, а від митця – скрупульозного спостереження та вивчення дійсності. Теоретик визнав детермінуючу роль середовища і спадковості для особистості.

Долю своїх героїв, їхню психологію пояснював трьома засадами: 1) спадковістю – доля героя, його вчинки повністю залежать від того, що закладено в генах; 2) середовищем – людина була рабом середовища, у якому сформувалась; 3) історичною добою – на людину впливав час, у якому вона жила. Французький письменник-натураліст разом зі своїми прибічниками розширив коло тем, заборонених раніше. Отже, натуралізм Золя – це сформований світогляд, особлива позиція по відношенню до дійсності і специфічний метод дослідження.

Натуралістичні погляди письменника знайшли втілення у праці, грандіозний задум якої виник наприкінці 1868 року і отримав у результаті назву “Ругон-Маккари. Природна і соціальна історія однієї сім’ї часів Другої Імперії”. У лютому 1869 року автор представив видавцю Лакруа перспективний план свого задуму, у який ввійшло 10 романів. З часом їх кількість збільшилася до 20. “Ругон-Маккари” – складний і багатогранний твір, в якому намітилися провідні теми та основні лінії: 1) життя буржуазії; 2) існування народу; 3) антиклерикальна тема; 4) дитинство й творчість; 5) спадковість [2, с. 25].

Взявшись до роботи над епопеєю, Золя керувався теорією спадковості і “фізіологічним романом”, поставив перед собою конкретну мету: художньо проілюструвати як фізіологічні, так і соціальні закони, які мали вплив на характери персонажів. “Сімейна група” у ході авторської роботи збільшилася до двох тисяч персонажів у повному циклі творів. Автор, використовуючи риси натуралізму, описав початок “родоводу” Ругон-Маккарів. Молода жінка Аделаїда двічі перебувала у шлюбі: вперше – з Ругоном, вдруге – з п’яницею Маккаром, від яких і народилися спадкоємці.

Нашадки Ругона досягли успіху, багатства і влади, стали міністрами та фінансистами; діти ж Маккара морально деградували і перетворилися на п’яничок, повій та вбивць. Таким чином, “сімейний принцип”, покладений в основу циклу, уже в самому задумі було підпорядковано началу соціальному.

Сверідним прологом до всього циклу став роман “Кар’єра Ругонів”, який виявився дійсно “новим романом” у творчій спадщині французь-

кого реаліста, оскільки автор детально зобразив походження представників однієї родини та негативний вплив на її становлення спадковості та оточуючого середовища. Місцем дії стало невеличке провінційне містечко Плассан, яке символізувало модель всього французького суспільства. Автор проаналізував родину Ругон-Маккари, яка вирізнялася великим прагненням до насолод, кидалися в життя, щоб встигнути реалізувати себе у тій зараженій та гнилій атмосфері. У їхніх душах відбувалася боротьба почуттів та ідей, що призводила до фатальних наслідків: замучені, брудні, неосвічені, вели напівголове існування або переходили на бік революціонерів. Водночас фатум спадковості виявився нейтральним, оскільки Золя проголосив думку, що людину можна перевиховати доглядом, турботою, працею, любов'ю [5, с. 51].

Відтак, роман “Кар’єра Ругонів” – яскраве вираження натуралістичних поглядів автора. У ньому він розкрив та деталізував такі доміанти натуралізму: 1) надання першочергового значення збиранню та вивченню фактів, які стали основним будівельним матеріалом роману; 2) розкриття поняття “фізіологічна людина”; 3) змалювання грубих матеріальних інтересів, гнітючої бездуховності, світу, в якому “утробні інтереси геть витіснили духовні”; 4) домінування візуальних образів, їхня незвичайна яскравість і пластичність.

Роман закінчився песимістично. Такий фінал – яскраве вираження основних постулатів натуралістів, оскільки саме вони показали у творах особистість, яка була неспроможна активно впливати на середовище. Суспільство, як і природа, було чимось фатальним і нездоланим для людини [5, с. 53].

Ще одним серед найкращих творів серії “Ругон – Маккари” Е. Золя став роман “Жерміналь” – одна із найперших у світовій літературі книг про боротьбу робітників проти експлуатації. Композиція твору цілком підпорядкована авторському задуму, він нагадував собою наукове дослідження, а його автор – науковця-експериментатора. Об’єктом дослідження став соціум, а предметом – його окремі представники. На багатьох сторінках роману письменник-натураліст передав фактографічні та документальні відомості про революційний етап історії Франції, виклав майже протокольні детальні описи життя провінційного міста та його мешканців. Розв’язка роману стала свідченням історичного песимізму автора, з одного боку, і розкриттям основ теорії натуралістів, які показали особистість, неспроможну активно впливати на середовище.

Роман “Жерміналь” став виразником натуралістичних ідей автора: змалювання образу робітника й умов праці в їх конкретності, але праця – безлика, а робітники – на правах скотини, постановка проблем управління робітничим рухом, заперечення будь якого “табу” в літературі, зображення процесу раннього статевого дозрівання та “дорослішання” героїв.

Таким чином, феномен натуралізму Еміля Золя – це його цикл “Ругон-Маккари”, де найповніше проявилися риси оригінального індивідуального стилю автора. Студіюючи людську природу, Золя прагнув передати всі спостережені тонкощі, нюанси психіки, що розширювало, урізноманітнювало характеротворчі компоненти у структурі персонажів, увиразнювало їх внутрішню еволюцію. Проаналізована нами романістика зайняла особливе місце у творчому доробку французького письменника, стала невід’ємною складовою його художньої спадщини, але це лише одна грань його обдарування, без урахування якої неможливо скласти повне уявлення про жанрове багатство і розмаїття творчої спадщини Еміля Золя.

Література:

1. Матвішкін В. Г. Світова література у перекладацькій та творчій діяльності Івана Франка / В. Г. Матвішкін // Зарубіжна література в школах України. – 2006. – № 5. – С. 2–9.
2. Матюшкіна Т. П. Еміль Золя та його “новий роман” / Т. П. Матюшкіна // Зарубіжна література в школах України. – 2007. – № 4. – С. 23–29.
3. Рогозинський В. Театральний натуралізм / Володимир Рогозинський // Зарубіжна література в школах України. – 2006. – № 9. – С. 62–64.
4. Удовиченко Л. М. Вивчення образу-персонажа у національному та загальному вимірах. На матеріалі творчості Е. Золя та І. Франка / Л. М. Удовиченко // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2005. – № 6. – С. 42–45.
5. Фінчук Г. В. “Революціонер в літературі...”. Е. Золя як фундатор західноєвропейського натуралізму / Г. В. Фінчук // Зарубіжна література в школах України. – 2007. – № 2. – С. 51–55.